

Handledarguide Hållbar utveckling, åk 7-9

Claes Malmberg och Anders Urbas, Höskolan i Halmstad. Helen Hasslöf, Malmö högskola. Cecilia Caiman och Iann Lundegård, Stockholms universitet

Inledning

Den här texten riktar sig till dig som ska handleda en grupp lärare inom modulen ”Hållbar utveckling” för årskurs 7-9. Syftet med texten är att ge dig en bild av modulens innehåll, förbereda dig inför terminens träffar och göra dig uppmärksam på vad som kan vara bra att du förbereder kollegorna på i starten av modularbetet.

Modulens syfte

Modulen tar upp ett av de viktigare uppdragen skola och utbildning har att hantera, det är att undervisa för hållbar utveckling. Modulen lägger fram idéer om vad, hur och varför vi ska undervisa för hållbar utveckling. Med hjälp av teorier och vetenskapligt framtagna kunskaper kan vi få hjälp att göra didaktiska överväganden som har betydelse för upplägg och genomförande av en sådan undervisning. Idéen är att beskriva olika didaktiska perspektiv med utgångspunkt i frågorna varför, hur och vad. De perspektiv som tas upp är bland annat representation, pluralism, kommunikation, demokrati, ansvar och påverkan. Den sista modulen handlar om hur hela skolan kan organiseras för hållbarhet.

Modulen är ämnesövergripande och vänder sig därför till lärare som undervisar i skolans alla ämnen, från bild till teknik. Det ämnesövergripande perspektivet är en konsekvens av hållbar utvecklings mångfacetterade natur med frågor som griper tag i alla delar av våra liv, med ekologiska, ekonomiska och sociala perspektiv där fakta, förmågor och inte minst värderingar blir väsentliga inslag. Ämnesövergripande betyder också att modulens delar riktar sig till arbetslag med lärarrepresentanter från flera ämnen. Det är i arbetslaget, menar vi, som kompetensen och förutsättningarna för ett ämnesövergripande arbete finns.

Under träffarna får kollegorna i arbetslaget möjligheter att diskutera hur man, utifrån olika discipliner, kan bidra till att berika undervisningen.

En undervisning för hållbar utveckling måste behandla flera komplexa perspektiv. Den behöver i någon mån beskriva världens tillstånd, hur det ser ut och vilka berättelser det finns om de problem vi har eller står inför. Undervisningen behöver också ge exempel på vad vi bör och kan göra för att lösa problemen. Det empiriska perspektivet, som handlar om planetens tillstånd, går ofta att beskriva med hjälp av samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga kunskaper. Det normativa perspektivet handlar om vilka beslut vi bör fatta och vilka vägar vi kan ta, men också om vilket framtida samhälle vi vill leva i. Det behandlar sålunda etiska, demokratiska och politiska frågor. Det kreativa perspektivet tar upp frågor om vad vi kan göra och berör fantasi och innovation. Syftet med modulen är att utveckla en undervisning där empiriska, kreativa och normativa perspektiv finns med. En

sådan undervisning blir möjligt när kollegor i arbetslag får reflektera över och beskriva sin professionella ämnesdidaktiska kompetens för varandra. Kollegiala samtal om den ämnesdidaktiska lärarkompetensen ger erfarenheter som kan leda till att man vidareutvecklar sin undervisning för hållbar utveckling.

Modulens upplägg och progression

I modulens åtta delar behandlas de didaktiska frågorna om vad, hur och varför vi ska bedriva undervisning för hållbar utveckling utifrån olika infallsvinklar. Delarna belyser, exemplifierar och konkretiserar hur man kan arbeta med innehållet i det ibland undanglidande begreppet Hållbar utveckling. Till varje del har författarna identifierat ett problemområde att didaktiskt pröva och reflektera över. I så kallade momenttexter erbjuds förslag som lärarkollegiet kan använda för att pröva undervisningsidéer och undersökningar samt hjälpmedel för analys av dessa. Kollegorna får därmed möjlighet att pröva didaktiska idéer i undervisningen i det egna klassrummet. Momenttexterna skapar också utrymme för att undersöka elevers uppfattningar och läromedels behandling av hållbarhetsfrågor.

Del 1 introducerar undervisning och hållbar utveckling. Särskilt fokus läggs på att belysa de didaktiska frågorna, a) varför behövs en undervisning för hållbar utveckling?, b) vad ska undervisningen innehålla? samt c) hur ska den organiseras? Del 2 relaterar planetära utmaningar och globala miljömål till lärarens egen undervisning i klassrummet. Särskild tyngd läggs på hur världen beskrivs med hjälp av representationer. I del 3 bearbetas samspelet mellan innehåll och arbetsform. Delen behandlar speciellt hur man kan planera för att åstadkomma olika kommunikativa förutsättningar. Del 4 bidrar till en modell för hur utbildning för hållbar utveckling kan bedrivas utifrån demokratiska arbetsformer som främjar pluralism och ger eleverna frihet att delta i undervisningens utformning. Del 5 fokuserar det demokratiska uppdraget och relationen mellan individuellt och politiskt ansvar diskuteras. I del 6 beskrivs hur man kan planera för en undervisning som utvecklar kreativitet. Del 7 har fokus på hur skolan kan arbeta med komplexa sammanhang, människans betydelse i förhållande till lokala och globala perspektiv av påverkan och ansvar, betydelsen av hur vi tolkar kunskaper genom olika värdegrunder och vilken betydelse vi ger individens handlingar. Del 8 tar upp den viktiga frågan om hur skolan kan verka som förändringsagent och driva ett ämnesövergripande arbete med delaktighet från lärare och elever. Del 9 diskuterar hur vi som lärare kan förhålla oss till de Globala målen och hur vi didaktiskt kan använda dem vid planering och genomförande av undervisning i olika ämnen och på olika program. I tabellen ges en kortfattad beskrivning av modulens olika delar samt progressionen mellan delarna.

Del	Fokus
Del 1: Introduktion - didaktiska perspektiv på hållbar utveckling	Målet med delen är att introducera deltagarna i lärande för hållbar utveckling. Det görs genom att ge en bild av hur de komplexa och ämnesövergripande hållbarhetsfrågorna kan karaktäriseras. Delen lägger vikt vid att diskutera och problematisera de för lärarna viktiga frågorna, a) varför behövs en undervisning för hållbar utveckling, b) vad ska undervisningen innehålla samt c) hur ska den organiseras?
Del 2: Representation – Hur ser vi på världen?	Syftet med delen är att relatera planetära utmaningar till den egna undervisningen i klassrummet. Representationer kan tjäna till att utmana eller komplettera traditionellt tänkande, genom nya referensramar och bilder av världen. Delen behandlar bland annat de nio planetära gränserna, begreppet Antropocen och konsekvenser av representationer. Kollegorna får kritiskt granska och reflektera över hur användning och utformning av representation i undervisning och läromedel får betydelse för elevers lärande för hållbar utveckling.
Del 3: Skolan och eleverna – mottagare av kunskap och deltagare i förändring	Syftet med delen är att ge idéer om samspelet mellan innehållet i hållbar utveckling, skolans övergripande uppdrag och undervisnings organisation. Därefter presenteras hur undervisningen kan organiseras med hjälp av grupparbete, värderingsövningar och rollspel. Kollegorna undersöker elevers uppfattningar om att arbeta med hållbar utveckling. Det används som grund för att utveckla undervisningen.
Del 4: Det ska funka – Intergenerationellt ansvar och demokratisk pluralism i undervisning för hållbar utveckling	Syftet med delen är att ge exempel på en modell för hur utbildning för hållbar utveckling kan bedrivas utifrån demokratiska arbetsformer, som främjar pluralism och ger eleverna frihet att delta i undervisningens utformning av form och innehåll. Kollegorna får genomföra motsvarande undervisning och redogöra för den. Erfarenheterna används för diskussioner om hur ämnesövergripande undervisningen kan utvecklas.
Del 5: Hållbar utveckling – vem är och bör vara ansvarig?	Syftet med denna del är att lyfta fram hur de kollektiva besluten står i relation till ett individuellt perspektiv och hur detta kan ses i förhållande till demokratiska och politiska processer. Ser vi olika på hållbarhet beroende på om besluten ses som ”gemensamma angelägenheter” eller ”upp till var och en” att besluta? Det politiska och demokratiska är genomgående begrepp. Särskilt betonas kategorierna som handlar om politisering och avpolitisering av frågor som handlar om hållbar utveckling. Kollegorna får möjlighet att använda begreppen för att analysera det undervisningsmaterial som används i klassrummet och den egna undervisningens fokus.

Del 6. Kreativitet för hållbar utveckling	Syftet med delen är att visa exempel på hur kreativa processer i en ämnesövergripande utbildning för hållbar utveckling kan organiseras. Delen lyfter fram hur en lärare tillsammans med sina elever i åk 7 arbetar med temat hållbar skola. Det tematiska arbetet kopplas till en praktisk - teoretisk modell som beskriver hur man didaktiskt kan främja kreativa processer. Delen diskuterar även kreativitet i förhållande till innovation och social förändring. Tanken är att arbetslaget ska genomföra motsvarande undervisning och använda erfarenheterna för ämnesövergripande diskussioner om hur undervisningen kan utvecklas.
Del 7. Konsekvenser av handlande i en komplex värld	Syftet med delen är att bidra till hur skolan kan arbeta med komplexa sammanhang, se människans betydelse i förhållande till lokala och globala perspektiv av påverkan och ansvar, samt diskutera betydelsen av hur vi tolkar kunskaper genom olika värdegrunder. Det konkretiseras med exempel på fördelar och nackdelar med olika val. Det förs även resonemang om hur människans handlingar bidrar till och ifall de har betydelse för en hållbar utveckling i en komplex värld. Arbetslaget får genomföra en undervisning som bygger på livscykelanalys (LCA) och redogöra för den. Erfarenheterna används för diskussioner om hur ämnesövergripande undervisningen kan utvecklas
Del 8. Hela skolan för hållbar utveckling	Syftet med delen är främst att presentera en modell för att arbeta med skolutveckling som en demokratisk process. I delen får vi följa ett arbetslags arbete med en Framtidsverkstad samt ta del av forskning om organisationsförändring. Arbetslaget får möjlighet att pröva en Framtidsverkstad på den egna skolan.
Del 9. Globala Målen i undervisningen	Den här delen fokuserar på hur vi som lärare kan förhålla oss till de Globala Målen och hur vi didaktiskt kan använda dem vid planering och genomförande av undervisning i olika ämnen och på olika program. Ett arbete med de Globala Målen i skolan är något som sker i hela världen, vilket skapar möjligheter och utmaningar. För att öka kunskapen om hur hållbar utveckling kan integreras i undervisningen har regeringen i Sverige beslutat att ge Skolverket i uppdrag att synliggöra hur de globala målen i Agenda 2030 kopplar till skolans styrdokument.

Din roll som handledare

Det allra viktigaste är att skapa förutsättningar för kollegialt lärande. Det bygger på att en grupp kollegor har uppgifter att lösa, diskutera och reflektera med stöd av en handledare. Som handledare ska du organisera träffarna så att samtalen blir så uttömmande som möjligt i förhållande till delarnas syfte. Det innebär praktiska saker som att hålla tider, fördela talutrymme och inte minst sammanfatta vad gruppen kommer överens om. Din roll är att rama in arbetslagets diskussioner så att fokus ligger på de ämnesdidaktiska frågeställningarna som finns i modulen. Eftersom lärandet ska bygga på kollegiets behov är det viktigt att du som handledare leder diskussionerna så att kollegornas frågor får den tid de behöver.

Det ska vara "högt i tak" så att kollegorna kan diskutera utmanande frågor och vågar ge sig ut på tunn is genom att pröva idéer. De ska vara varandras kritiska *vänner*. Du som handledare bör också påtala för rektor om inte alla kollegorna har fått möjlighet att avsätta tid till läsning och de kollegiala träffarna. Det är rektors uppgift att möjliggöra för den kollegiala kompetensutvecklingen.

Utmaningar för dig som handledare

Modulen ska stimulera kollegorna till att utveckla en ämnesövergripande undervisning. Den syftar till att hjälpa elever att navigera i en komplex värld, att kritiskt granska källor, att ta ansvar för miljön och att ta ställning. Parallellt med att tillägna sig ämneskunskaper i hållbar utveckling behöver eleverna möta olika idéer om det hållbara samhället och exempel på hur man kan gå tillväga för att nå dit man vill. Det är frågor som är komplexa, högst värdeladdade och som inte alltid har ett givet svar. Frågornas natur kommer att avspeglas i de diskussioner som kollegorna har under moment B och D. En utmaning för handledaren är att hantera samtal där olika idéer om "den goda kunskapen" möts och bryts mot varandra. Kollegorna behöver inte vara överens, men det är viktigt att idéer möts med respekt och att kollegorna lyssnar på varandra. Det handlar om att bygga förtroende, inspireras och känna tillit för varandra.

När artiklarna diskuteras under moment B bör handledaren se till att kollegorna, i första hand, håller sig till texterna. Försök få kollegorna fokusera på dem. De utgör en gemensam erfarenhet som alla tagit del av. Det ska givetvis finnas utrymme för kollegorna att ta upp erfarenheter från den egna praktiken, men undvik alltför långa "utflykter" och att fokusera anekdotiska evidens. Försök få träffarna att vara såväl erfarenhetsbaserade som erfarenhetsgenererande. En struktur för den första delen av moment B, då artiklarna ska diskuteras, är att först gå varvet runt och låta kollegorna säga några ord om hur de upplevt artiklarna. Var de givande? Tillförde de något nytt? På så vis får alla säga något. Därefter kan kollegorna lyfta centrala delar ur innehållet. Vad är det för intressanta perspektiv, idéer, begrepp och teorier som tas upp i texterna? På vilka sätt behöver de förklaras, fördjupas och utvecklas? Avsluta med att reflektera över hur dessa kan få återverkningar i den egna praktiken.

Under modulen gör kollegorna studier av den egna praktiken. Studierna planeras under moment B, genomförs under moment C och redovisas under moment D. För att komma till sin rätt behöver de förberedas och bearbetas. Planeringen är viktig. Redovisningen av resultaten är än viktigare. Som handledare behöver du se till att kollegorna, i tur och ordning, redovisar sina resultat systematiskt. Det ska också finnas tid för klargörande frågor och kommentarer.

Utmaningar för lärarna

Kunskaper, värderingar och personliga erfarenheter är tätt sammankopplade när elever (och andra) bearbetar frågor om hållbar utveckling. De är autentiska samhällsfrågor som återkommande presenteras i media och som innehåller intressekonflikter och etiska dilemman. När vi använder dem som utgångspunkt, vilket vi uppmuntrar till, får undervisningen inslag av värderingar, känslor och normer. De inslagen kan upplevas som svåra att hantera. Vi menar att eleverna bär med sig värderingar, känslor och normer i en undervisning för hållbar utveckling. Som lärare behöver vi hantera det på bästa sätt. I modulen ges många exempel på hur man kan arbeta med intressekonflikter, ett pluralistiskt samhälle och med frågor som är politiskt laddade. Vi kan inte undvika dem. Känslor som exempelvis klimatångest är något som behöver bearbetas och perspektiveras där skolans praktik kan göra skillnad. Exempelen innebär inte att vi ska göra avkall på fakta. Kunskap och fakta utgör kärnan i modulen. Den ämnesövergripande karaktären innebär emellertid att gruppen behöver förlita sig på kollegornas ämneskunskaper från skilda discipliner. Kollegiets samlade kunskap bör få utrymme och addera till den kollektiva kunskapsbildning som sker i gruppen. Modulen har fokus på övergripande perspektiv på innehåll, metoder och syfte med undervisningen.

Den professionella lärarkunskapen har stora möjligheter att utvecklas när kollegor diskuterar forskningsbaserade texter som tar upp hur hållbar utveckling kan hanteras i undervisningen och bidra till att lösa problem. Tanken är att det sker en utveckling av idéer och färdigheter när den egna professionella erfarenheten möter erfarenheter från forskningsbaserade texter.

En annan utmaning för lärare är att våga vara i gränslandet mellan det egna ämnesområdet, det vill säga den disciplin där man själv är expert, och angränsande fält, där man kan känna sig som novis. Man behöver helt enkelt bidra med sådant man kan och våga ställa ”dumma” frågor om det man inte kan.

Filmer

I modulen finns tre filmer. Den första filmen hittar du i del ett. Den handlar om en skola som arbetar med formativ bedömning vid ett ämnesövergripande tema om hållbar utveckling. Vinsten med det uppkommer framför allt genom sambedömning. I del 8 finns två filmer. Den ena beskriver hur en skola har organiserat sin verksamhet ämnesövergripande. Den andra filmen i del 8 beskriver hur ett arbetslag arbetar med metoden Framtidsverkstad för att förändra och utveckla verksamheten på den egna skolan.

Fördjupningsmaterial

Fördjupningsmaterialet består dels av vidgade perspektiv på det innehåll som tas upp i artiklarna, dels av metoder för att utveckla en gemensam vision för en skola som arbetar för hållbar utveckling.

Frihet i förhållande till materialet

Diskussionsfrågorna i moment B ska ses som ett stöd. Som handledare kan du komplettera och stryka delar. Det viktiga är att diskussionerna har fokus på det väsentliga i delen, utifrån arbetslagets samlade erfarenheter.